

Besede za izražanje razmerij v slovenščini

ANDREJA ŽELE

*Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 2/II,
SI 1000 Ljubljana, andreja.zele@ff.uni-lj.si*

DOI: <https://doi.org/10.18690/scn.18.2.1-16.2025>

1.01 Izvirni znanstveni članek – 1.01 Original Scientific Article

Članek obravnava besede, ki izražajo in s tem tudi vzpostavljajo skladenjska razmerja. Te besede oz. besedne vrste so predlogi, vezniki in členki, ki pri nastajanju skladnje iz pomena v izraz vzpostavljajo skladenjska razmerja in jih na izrazni ravni tudi zastopajo in posredujejo. Prislovi so predstavljeni v prislovni povezovalni vlogi, tj. kot besede, ki razmerijsko in naklonsko povezujejo predloge, veznike in členke. Obravnava odpira tudi vprašanje, do katere mere so razmerijski pomeni skladenjski in do katere mere leksikalizirani.

The article examines words that express and thereby establish syntactic relationships. These words, namely parts of speech such as prepositions, conjunctions, and particles, play a key role in the formation of syntactic relationships, mediating the transition from meaning to expression while representing syntactic relations at the level of linguistic form. Adverbs are discussed in their connective function, that is, as elements that link prepositions, conjunctions, and particles in terms of relational and modal meaning. The article also addresses the extent to which relational meanings are syntactic in nature and the extent to which they have become lexicalized.

Ključne besede: skladenjska razmerja, slovenščina, predlogi, vezniki, členki

Key words: syntactic relationships, Slovene, prepositions, conjunctions, particles

1 O besedah oz. besednih vrstah, ki izražajo razmerja

Jezik je odraz družbe, zato je tudi v jeziku bistvo skrito v razmerjih. Torej bistvo je v razmerjih, kar velja tudi za jezikovni ustroj. Besede oz. besedne vrste, ki izražajo in s tem tudi vzpostavljajo skladenjska razmerja, so slovnični zastopniki in posledično tudi posredniki skladenjskih razmerij.¹ Te besede oz. besedne vrste so predlogi, vezniki in členki, ki pri nastajanju

¹ Med sprožilce in nosilce skladenjskih razmerij bi prednostno lahko uvrstili zlasti glagole kot dinamične besede in potem še pridevnike kot besede lastnosti in stanjske lastnosti. Torej sprožilci kot uvajalci in tudi nosilci skladenjskih razmerij so praviloma polnopomenske besede.

skladnje iz pomena v izraz vzpostavljajo skladijska razmerja in jih na izrazni ravni tudi zastopajo in posredujejo. Naštete besedne vrste imajo glede na druge besedne vrste razločevalno skupno lastnost, da nimajo stalne stavčnočlenske vloge in jo v vlogi vzpostavljavcev različnih skladijskih razmerij tudi ne morejo imeti; za predloge, veznike in členke je izražanje razmerja njihova inherentna lastnost. Vendar se vse tri naštete besedne vrste med seboj razlikujejo po tem, koliko in kako izražajo skladijska razmerja v slovenščini. Predlog je prvenstveno vezan na glagolski pomen, veznik je pomensko samostojnejši, ker najpogosteje v povedi razmerijskopomensko usklajuje razmerje med konkretnima povedkoma in ga povezuje v sporočilo. Na nivoju sporočila pa se konkretno skladijsko razmerje lahko leksikalizira v členkih, ki so v matično besedilno enoto vključeni kot neke vrste dodatni besedilni oz. sporočilni modifikatorji. Po napisanem lahko na kratko povzamemo, da so predlogi zastopniki in posredniki obglagolskih razmerij, vezniki so zastopniki in posredniki medglagolskih razmerij, ki iz povedi segajo tudi že na nadpovedno ravnino, medtem ko členki zastopajo in posredujejo besedilno oz. nadpovedno razmerje.

Pri izražanju razmerij v slovenski skladnji se odpira tudi vprašanje, kateri so osnovni razmerijski pomeni, ki povezujejo različne besedne vrste v predložni ali vezniški oz. konektorski vlogi? Osnovni predložni razmerijski pomeni so 'položaj', 'smer', 'potek', 'trajanje', 'trenutek'. Osnovni vezniški pomeni so 'dodajanje', 'izbiranje', 'nasprotovanje', 'pojasnjevanje'. Osnovna členkovna razmerijska pomena, ki posamič vključujeta še podmnožico specializiranejših pomenov, sta 'naklonskost' in 'povezovalnost'; s podmnožicama specializiranejših pomenov pa so mišljene različne naklonskosti in različne povezovalnosti.

2 Predlogi kot zastopniki in posredniki obglagolskih razmerij

Splošni pomen predloga si torej lahko razlagamo kot nek relativni/razmerijski prislovni (prvotno prostorski) pomen, ki ga upravlja konkretna skladijska raba (slovnica),² zato ga splošno opredeljujemo tudi kot slovnični pomen.³

² Splošna definicija v Slovenski slovnici (Toporišič 2000: 413), da predlogi izražajo skladijska razmerja med besedami, in stališče, da je predlog kot prosti morfem praviloma morfem sobesedila, ne dajeta dovolj trdnega oz. enotnega izhodišča za vse nadaljnje natančnejše razločevanje med prosto glagolsko morfemskostjo in predložnozvezno rabo (Križaj Ortar 1989: 137).

³ V razlagalnem slovarju so predlogi lahko predstavljeni kot glagolski globinski prislovi oz. prislovni morfemi glagola ali prosti glagolski morfemi zlasti (a) z dodanimi pomenskimi pojasnili, ki pri prostomorfemskih glagolih in pridevniki opozarjajo na različne stopnje možne leksikalizacije, in (b) z dodanimi slovničnimi/skladijskimi

Predlog je prvenstveno prislovni morfem glagola. Kot prislovni morfem je razmerijsko in lastnostno usmerjan od glagola oz. povedka, hkrati pa predlog prislovno usmerja samostalnik v neposredni bližini za njim (Nikitina 1979: 116). Predlog je torej vedno v dvojnem razmerju upravljajočega in upravljaneга stavčnega člena in praviloma je hkrati pomenskoskladenjski oz. prislovni modifikator upravljajočega glagola in strukturno- in oblikoskladenjski slovnični modifikator upravljaneга samostalnika. In čeprav predlog v vlogi prostega glagolskega morfema prvenstveno izraža razmerje glagolske sredobežne vezljivosti, lahko v vlogi predložnega predmeta ali prislovnega določila izraža tudi prevlado sredotežne pomenske usmerjenosti udeleženca in takrat izstopi iz glagolske oz. povedkove vezljivosti in postane del družljivosti. Funkcijski skrajnosti predlogov torej sta leksikalizirana prostomorfemska glagola ali strukturnoskladenjska vezavnost predloga v prislovni predložni zvezi.

Funkcijska razlaga predlogov povsem naravno vključuje tudi Bajčevo pomenskorazvojno os pri predlogih v smiselni razvojni smeri prostor → čas → vzrok/način, in ta pomenskorazvojna os predložnih razmerij je potrjena npr. češčini, slovaščini, ruščini.⁴

Predlog kot prosti prislovni morfem glagola (v smislu zunanjih okoliščin ali notranjih vršilskih okoliščin) obstoječemu glagolskemu pomenu doda sestavini 'razmerja' in 'vrednotenja'. S predlogom se vzpostavlja nova ali zgolj dodaja še nova slovnična prehodnost glagola v povedku, npr. *spreminjati se v, prijeti za, nagovarjati k*, in ta vodi v še večjo konkretizacijo vezave in s tem v še bolj konkretno povedkovo rabo. Obvezno predložnomorfemski glagoli so tisti, katerih korenske besede se ne uporabljajo brez prostega morfema, npr. *temeljiti na, ukvarjati se z/s*.

Z leksikalizacijo glagola in predloga se prostopredložni glagol pomensko osamosvoji v samostojno leksemsko enoto: leksikalizacija oz. poglagolitev predloga ukinja konkretno prostorsko predloga s tem, da ga pomensko posploši v usmerjanje in faznost: prostorska prehodnost s predložno rabljenim glagolom v povedku se leksikalizira v predložni glagolski leksem s časovno usmeritvijo, npr. *pristopiti k znancu/napravi* → *pristopiti k delu* 'začeti delo'.

Prislovnost predloga oz. stopnja njegove avtohtone prislovnosti se najbolj jasno izraža ob glagolu *biti*, ki premore najširši pomenski obseg. V teh rabah se izkaže, da predlogi z vzpostavljanjem različnih okoliščinskih razmerij odkrivajo statične in dinamične možnosti glagolov; predložni vnos okoliščin

pojasnili, ki opozarjajo na možna skladenjska razmerja (zlasti vezavnovezljivo in vezavnodružljivo). Predložni prosti glagolski morfem je v Slovarju slovenskega knjižnega jezika izražen s slovničnimi kvalifikatorskimi pojasnili: »s predložnim povedkovim določilom«, »s predložno zvezo«, »s predlogom«, »v zvezi z/s«.

⁴ Za predloge ostaja izhodiščni prostorski pomen, ker prostor ponuja najbolj jasna pomenska razmerja in s temi (prostorskimi) razmerji se dá najlažje opisati tudi druge pomene oz. razmerja v drugih pomenih (Nikitina 1979: 118).

dodaja ali pa zgolj potrjuje statičnost ali dinamičnost glagolskih pomenov. S pomočjo glagolsko-predložne leksikalizacije npr. glagol *biti* v ***biti*** z/s lahko izraža tako statični kot dinamični pomen 'soobstajati', 'podpirati' in 'družiti se z'.⁵ Slovnično-pomenski prehod predloga med dinamično in statično glagolsko prostomorfemskostjo je najbolje predstavljen z rabo glagola *biti*, ki je sposoben zaobjeti tako glagolsko dinamičnost kot statičnost.⁶ Združevanje dinamičnosti in statičnosti v *biti* je izraženo v prostomorfemskih zvezah tipa *biti že dolgo v mestu* 'živeti, delati v mestu', *biti pri starših* 'živeti pri starših', *biti pri pouku*, *biti na proslavi* 'udeležiti se'; prostomorfemsko rabo pomensko oslabljenega *biti* izražajo predložne zveze ***Je brez pameti/od brata/proti razvoju/ob imetje/za napredek/s šibkimi*** nasproti *biti naprodaj* z leksikalizacijo (poprislovljenjem) povedkovega določila; že frazemske so prostomorfemske zveze so: *biti na zdravilih* 'jemati zdravila', *biti ob denar* 'izgubiti denar', *biti za napredek* 'podpirati napredek', *biti iz* 'prihajati iz' : *biti iz* 'vsebovati'.

Ob glagolskih primitivih, ki dopuščajo najširšo skladenjskopomensko uporabo, se lahko izrazijo vse možne pomenskoskladenjske vloge predložnih morfemov; kot vezavnodružljiv je pomenski del predložnega prislovnega določila: *Delajo za hišo*, *Delajo za tri dni*, *Delajo za dva* in kot vezavnovezljiv je del glagola: *Delajo za jed*, *Delajo za sovražnika*, *Delajo za prenehanje sporov*.

Na splošno pa lahko ločujemo zveze s prostorskim predložnim morfemom *nakladati* (*na*) *tovornjak*, *igrati* (*na*) *kitaro* nasproti zvezam z nevezljivimi neprostorskimi okoliščinami *nakladati na novo*, *igrati na novo* ipd.⁷

2.1 Predlog kot predložni prosti glagolski morfem

Predlog kot predložni prosti glagolski morfem (z vektorsko vrednostjo kot stalnico) z usmeritvijo navzven pomensko poudari prostor in razvrstitev v

⁵ Leksikalizacija in gramatikalizacija se procesno dopolnjujeta med leksemom in prostim morfemom, npr. *biti pri* 'sodelovati', *prehajati* v 'postajati' ipd. Torej prostomorfemskost je lahko enkrat opisana v smeri leksikalizacije glagola, ko se glagol z dodajanjem prostega morfema pomensko dopolnjuje oz. spreminja v nov pomen ali leksem, drugač pa v smeri gramatikalizacije prostega glagolskega morfema, ko se predlog (ali zaimek) v vlogi prostega morfema postopno pomensko prazni oz. deleksikalizira, npr. *imeti se za*, *imeti za novo*, *imeti za norca* ipd.

⁶ Tu je poveden in v primerjavi z geselskim sestavkom v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) tudi dopolnjevalen prispevek Toporišiča (1980: 151–167) O strukturalnem določanju besednih pomenov (ob glagolu BITI).

⁷ Raba navajanih zgledov je bila preverjena tudi v korpusu *Gigafida 2.0* = Korpus pisne standardne slovenščine: <https://viri.cjvt.si/gigafida/>, dostop oktober 2025.

prostoru in s tem uvaja še nov skladenjski pomen, npr. *mahati jo z/s* 'iti s kom/čim' (nasproti *mahati jo* 'hitro iti') in *mahati z/s* 'pretiti' ipd. Usmeritev nakazuje tudi teličnost glagolskega dejanja pri *hoditi za*, *oblikovati se v*, *rasti v*, *staviti na*, *streči po*, *tarnati nad/čez*, *tekati za* ipd.

Predložni prosti glagolski morfem⁸ opredeljujemo z vidika: pomena (= hierarhično prislovno razmerje, okoliščine oz. prislovi s primarno prostorskostjo, iz katere se izpeljuje vsa druga razmerja do pomenske izpraznjenosti v zgolj splošnorazmerijski predložni pomen; slednje so predložni predmeti ali prislovna določila v stavčni povedi) nasproti izrazu (= predlog kot označevalec vezave – označuje vezavno vezljivost, šele drugotno vezavno družljivost). Torej predložni prosti glagolski morfemi so lahko **a)** leksikalizirani glagolski morfemi, **b)** neleksikalizirani (udeleženski) glagolski morfemi in **c)** obglagolski vezavnodružljivi morfemi.⁹

Povezanost predloga ali prepozicije s funkcijskoizrazno ravnino izraža že samo poimenovanje za to besedo, ki znotraj predložne zveze izraža razmerja: to je vezavna ali prisojevalna vezljivost ali vezavna družljivost, npr. *iti na predstavo* 'obiskati' (vezljivo) : *naiti na znanca* 'srečati' (vezljivo) : *iti na slepo* (družljivo).

Predložni prosti glagolski morfem se tako lahko poglagoli, *delati po njem* 'posnemati ga' ali poprislovi *delati po domače* 'ne upoštevati veljavnih navodil', drugotno (pretvorbena) tudi popridevi *stric po materi* 'materin stric / Stric, ki ga imamo po materini družini'.

Prosti glagolski morfem, izražen s predlogom ali širše rečeno s predložnim izrazom, prvenstveno vzpostavlja vezavo,¹⁰ in glede na glagolsko

⁸ Sintagma »predložni prosti morfem« označuje prosti morfem glagola, ki je izražen s predlogom. Predlog je tu uporabljen v vlogi izraza za slovnični pomen 'odvisnega neenakovrednega razmerja'. V zvezi z označevanjem prostomorfemske rabe so v Enciklopediji slovenskega jezika (Toporišič 1992) opredeljene jezikoslovne zveze: »predložni glagol« = glagol, ki ima za prosti morfem vezave predlog, npr. *misli ti na*; »predložni pridevnik« = pridevnik, ki ima za prosti morfem vezave predlog, npr. *nor na*; »predložni samostalnik« = samostalnik, ki ima za prosti morfem vezave predlog, npr. *misel na*, *sanje o* ipd.

⁹ Predložni glagolski morfem je leksikaliziran, ko pomensko sograjuje glagolski leksem kot slovarsko enoto in je s tem sestavina njegove vezljivosti, ali neleksikaliziran, ko pomensko izhaja vsaj iz enega pomena glagolskega leksema in izraža njegovo pomensko- in strukturnoskladenjsko vezljivost ter je zato del povedkove vezljivosti.

¹⁰ Po Enciklopediji slovenskega jezika (1992) tudi **vezavni morfem**, ki »določa sklonsko vezavno moč ustrezne besede« in je »večinoma notranji, tj. površinsko brezglasoven (*gledati predstavo*)«; za predložni vezavni morfem, ki je položajno poponski, so navedeni zgledi *govoriti o*, *ukvarjati se z*. Funkcijsko so predlogi v slovanskem jezikoslovju pogosto označeni kot sklonski morfemi; kot **prosti sklonski morfemi**

izhodišče predvsem vezavno vezljivost, npr. *delati na načrtu* ‘ukvarjati se z načrtom’, in drugotno pa tudi vezavno ali primično družljivost, npr. *delati na polju*: vezavnodružljivo v pomenu ‘obdelovati (kaj) na polju’ ali primičnodružljivo v pomenu ‘kopati njivo na polju’. Primična družljivost je lahko posledica družljivosti med povedki in označuje družljivost med povedkom in zgolj primaknjenim predložnim prostim glagolskim morfemom drugega povedka, ki pa ni izražen, npr. *delati + (biti) na polju*.¹¹ Zgledi medpropozicijskega združevanja dveh povedkov v predložne zveze so npr. *hoditi zunaj brez kape* ← ‘hoditi zunaj + biti brez kape’, *Smejati se v dlani* ← ‘smejati se + potiskati obraz v dlani’ in medpropozicijskost najpogosteje uvajajo prislovna določila načina.

Predlogi torej ne izražajo samo propozicijske prislovnorazmerne vrednosti, ampak z ohranjanjem propozicijske prislovne vrednosti največkrat sežejo tudi v medpropozicijska razmerja, potrjujejo zgledi kot *prošiti (kaj) za na pot* ‘...za vzeti na pot’, *prošiti za za nazaj* ‘...za vrniti za nazaj’, *poslati po na posodo* ‘...po prinesiti na posodo’, *naročiti za na posodo* ‘... za dati na posodo’, kjer že predložna razmerja, brez nujno izraženega povedka, izražajo tudi že razmerja med propozicijami (prim. Žele 2019).

Predložni skloni se ravno zaradi možnosti vzpostaviti različna predložna razmerja skladenjskopomensko širijo čez meje propozicije in stavčne povedi v besedilo; to slednje je spet zanimivo tudi z vidika težnje po jezikovni ekonomičnosti, še zlasti v strokovnih besedilih.

2.2 Razmerje predlog – sklon

Tako predlog kot sklon sta oblikovna pokazatelja pomenskih razmerij,¹² in vsekakor je predlog tudi potencialni funkcijski morphem sklona, zato

zagotovo izražajo slovnični (razmerijski) pomen, z oznako **predložni izrazi** (zlasti v hrvaškem, srbskem in češkem jezikoslovju) pa bi bil lahko bolj poudarjen njihov prislovni pomen.

¹¹ Tako vezljivost kot družljivost sta pomenski lastnosti oz. usmerjenosti glagolov, medtem ko je v primerih prostomorfemskosti vezava kot slovnični pomen izražena s predlogi, zgolj formalno in zato manj navadno tudi z zaimkom *se* oz. *si* v primerih *upati se/si*, *pogovarjati se*, tudi pomensko (udeležensko) pa v primerih tipa *učiti se*, *umivati se*.

¹² Z izraznega vidika ima predlog dvojno oblikovno vlogo, zlasti z vidika glagola ali pridevnika ima vlogo poponskega morfa, z vidika samostalnika pa vlogo predponskega morfa (pri stalnopredložnih sklonih je sklonski formantem), splošno jezikoslovno pa je to vloga aglutinacijskega afiksa ali aglutinacijskega prefiksa neimenovalniških sklonov (o tem že Vinogradov 1947: 677).

je celovita slovnično-pomenska enota šele predložni sklon.¹³ Znotraj predložnih sklonov na modifikacijsko usmerjevalno moč predlogov in njihov vezavni vpliv na večjo konkretizacijo sklonskega pomena opozarja Kopečný (1958: 56) in za njim Běličová (1982: 14, 85–86).¹⁴ Slednja za posamezne predloge trdi, da z odpiranjem določenih skladijskih razmerij sklonom širijo vezavnostne zmožnosti in s tem hkrati odpirajo tudi nove razločevalne zmožnosti pomenskih razmerij najprej znotraj stavčne povedi, npr. *iti po brata po mostu po vojni po razmisleku*. V najširšem smislu torej predlog označuje skladijsko oz. slovnično kategorijo razmerij. To sodobno stanje samo še potrjuje razvojno razlago nastanka predložnih sklonov in predložnih zvez sploh – prvotno je sklon že sam izražal tudi določeno razmerje do glagolskega dejanja, in ko je v nadaljevanju začel izgubljati svoj ablativni oz. prislovni pomen, se mu je prislovna določenost naknadno dodajala s predlogi (Bajec 1959: 9).¹⁵

2.3 Podskupina predlogov: razmerijski predlogotvorni prislovi tipa *zraven, blizu, skozi, čez, okoli*

Stalno razvojno (tudi vzajemno) povezavo med prislovi in predlogi nazorno potrjujejo t. i. razmerijski predlogotvorni prislovi, ki so hkrati drugotni prislovni predlogi, npr. *stati blizu* vs. *stati blizu njega, peljati mimo* vs. *peljati mimo postaje*, ker v dvoji skladijski vlogi lahko jasno izražajo prehode med prislovno in predložno rabo tudi v aktualni sodobni rabi (Žele 2021).¹⁶ Ravno skladijska prehodnost oz. prilagodljivost omogoča razmerijskim prislovom, da si pri hkratni uporabi ustrezno (po)razdelijo tudi skladijske vloge, npr. *Ljudje so namreč hodili zelo blizu mimo mene, Česa vsega se*

¹³ Tako predlog kot sklon se že vsak zase vključujeta triadno razmerje oblika – pomen – funkcija, in potem pri interakciji predloga in sklona nastane spet novo triadno razmerje na višji ravni, ki velja za predložni sklon oz. predložno zvezo.

¹⁴ Po splošnem jezikoslovnem prepričanju naj bi bil pomen sklona širši kot je lahko pomen predloga, saj skloni izražajo najširša osnovna skladijskopomenska razmerja, ki se z naknadnim dodajanjem predlogov praviloma pomensko specializirajo.

¹⁵ Pri nas (prim. Dular 1983/84: 290) je bilo opozorjeno tudi na pomenskorazločevalno vlogo sklonov, ko t. i. dvojica vezava izraža različno pomensko rabo istega glagola, npr. *streči žogo* 'prestrezati žogo' nasproti *streči gostu, oprostiti fanta vojaščine* nasproti *oprostiti prekrške fantu*; t. i. dvojnična vezava pa izraža stilne in funkcij-skozvrstne razločke rabe istega glagolskega pomena, npr. *čakati mater* – *čakati na mater, pogrešati mir/miru* ipd.

¹⁶ Tovrstna sodobna aktualna raba razmerijskih prislovov kot možno vzajemno skladijskopomensko prehajanje med prislovi in predlogi se potrjuje tudi v drugih slovanskih jezikih, npr. v češčini (Petr, Komárek 1986: 194).

lahko v vasi in **blizu okoli** nje naužijejo obiskovalci, **Čisto blizu okoli** mene so vendar ljudje ipd.

V primeru prehoda razmerijskega prislova v predložno rabo ima glavno vlogo prislovna pomenska sestavina 'prostorskega razmerja'¹⁷, ki v predložni rabi postane slovnična kategorialna lastnost, s katero predlog skladijsko usmerja dopolnilo, ki sledi.¹⁸ Tudi sicer si splošni pomen predloga lahko razlagamo kot nek relativni/razmerijski prislovni (prvotno prostorski) pomen, ki ga upravlja vsakokratna konkretna skladijska raba (slovnica), zato ga splošno opredeljujemo tudi kot slovnični pomen.

Razmerijsko vrednost predlogov oz. predložne rabe potrjujejo tudi sklopi tipa *namesto*, *spričo*, *vpričo*, *vprek*, *zavoljo*, ki jih lahko obravnavamo kot rezultat leksikalizacije prvotnih predlogov z drugo besedo.¹⁹ In ta leksikalizacija gre v smeri neke vrste popredloženja (prepozicionalizacije), ki v nadaljevanju omogoča nastanek nove zveze z roditeljskim, npr. *povrhu česa* (*Povrhu jopice nosi suknjič* ← Nosil je jopico, *povrhu* pa bundo), *skonca česa* (*Stala sta skonca njive* ← Bodice so *skonca* rdeče), *vsled česa*, *zavoljo česa*; te zveze z drugotnimi predlogi pa najpogosteje izražajo različna prostorska razmerja in različne vrste vzročnosti (Jelínek 1968: 49–53).²¹

¹⁷ Pomenska kategorija prostora je kot morfosintaktični pojav izražena s predlogom oz. predložno zvezo; na to slovnično možnost izražanja prostora opozori Piper (2001: 65–), pri obravnavi »kategorije prostora u predložskim adverbijalima (= predložko-padežne konstrukcije sa adverbijalnom funkcijom)«. Predložne zveze upravičeno označi kot najbolj razširjen podsistem izražanja prostorskih razmerij v slovanskih jezikih.

¹⁸ Torej razmerje med prislovom in predlogom, ki ga izhodiščno določa izbrani glagol, omogoča vzpostavitev dvoje dvojne odvisnosti (glagol ↔ prislov, prislov ↔ predložna zveza) v zgledih kot *potekati vzdolž* → *potekati vzdolž s kolonami* → *potekati vzdolž kolon*, *postaviti vzdolž* → *postaviti vzdolž s tokom* → *postaviti vzdolž toka* v smislu dvakratne vzajemne odvisnosti v razmerjih glagol ↔ prislov ↔ predložna zveza. Še zlasti pri teh t. i. predlogotvornih prislovih je treba jasno ločevati predložno rabo od prislovne, npr. *biti zunaj hiše* (predložna raba) in *biti zunaj pred/za hišo* (prislovna raba).

¹⁹ To jasno predstavljajo etimološke osvetlitve v Slovenskem etimološkem slovarju M. Snoja (2009).

²⁰ Primerjalno najširše razmerne možnosti, ki jih v predložni zvezi lahko izraža roditelj, se ugotavljajo tudi za sodobno češčino (Čermák 1996: 38).

²¹ Predvsem tvorjeni (t. i. nepravi) predlogi so lahko obravnavani kot podvrsta prislovov. Tu je treba poudariti, da sinhrona obravnava jezika kot netvorjeno označuje izrazje, ki v rabi nima več izkazane vzporedne sinonimne tvorjenke – to je sinhrona netvorjenost; ta vidik seveda ni prekriven z diahronim vidikom, ki izrazom dejansko išče pomensko in izrazno izhodišče (Uryson 2017: 37–38).

3 Vezniki kot zastopniki in posredniki medglagolskih razmerij²²

Pomen veznika je vsebina določenega razmerja; vezniki odražajo vsebinska razmerja in razumevanje teh razmerij – ta so večinoma bolj abstraktna kot npr. (izhodiščno) prostorska razmerja, ki jih izražajo predlogi. Eksplicitna vezniška ubeseditev medstavčnih razmerij v zloženih povedih dela sporočilo bolj enoumno in zato bolj jasno in konkretno. S pomensko-slovničnega vidika so vezniki načeloma pomensko odvisne in nesamostojne slovnične oz. skladenjske besede,²³ vendar pa je stopnja njihove pomensko-slovnične nesamostojnosti lahko zelo različna – vezniki v prirednem razmerju so skladenjskopomensko veliko bolj samostojni in zato tudi bolj odločevalni in odločilni za izražanje in opredeljevanje vrste konkretnega razmerja kot vezniki v podredju; slednji pogosto zgolj uvajajo odvisnik, in posebej to velja pri osebkovem, predmetnem in prilastkovem odvisniku.

Torej je vrstnost oz. določenost predvsem za eno skladenjsko vlogo pričakovano bolj tipična za priredne veznike oz. za veznike v manj odvisnih razmerjih kot pa za podredne veznike. Podredni vezniki so namreč vključeni v vsebino odvisnika in so tako skladenjskopomenski del odvisniške celote, s povedkom v nadrejenem stavku pa so lahko, kot je bilo že rečeno, bolj ali manj tesno povezani.

Tako tudi ni naključje, da se večina podrednih veznikov, ki so prvenstveno sestavni del odvisnega stavka, omejuje zgolj na podredne medstavčne vloge. Seveda pa je tudi v podrednih razmerjih, zlasti pri bolj soodvisnih, npr. vzročnostnih razmerjih, ki praviloma niso tako enostransko odvisna, razmerje vsebin lahko odvisno od veznika, npr. *Vse bi zastavil, če bi se dogovorili* [pogojnost] – *Vse bi zastavil, da bi se dogovorili* [namernost] – *Vse bi zastavil, ker bi se dogovorili* [vzročnost]. Z zamenjavami veznikov znotraj istega vsebinskega razmerja torej izrazimo različno razumevanje tega razmerja – spremeni se sporočilna perspektiva, in glavni ubesedeni usmerniki sporočilne perspektive so ravno vezniki. Sicer pa so ravno znotraj vzročnostnih razmerij pogostejši in s tem navadnejši prehodi med podrednostjo in prirednostjo, kar pa ne velja samo za slovenščino.

Vsaj posredno pa vezniki kljub svoji vrstni določljivosti potrjujejo, da se razmerja, ki jih izražajo, nagibajo bolj k različnim stopnjam odvisnosti in da je zato znotraj posameznih razmerij v zloženi povedi, še zlasti vzročnostnih, časovnih, načinovnih, morda smotrneje govoriti o različnih stopnjah

²² Vezniki so medglagolski, konektorji so medpovedni, vezniki so torej smiselno vezani najprej in zlasti na poved, konektorji pa so glede na širšo besednovrstnost smiselno vezani na besedilo; v konektorski vlogi so lahko zlasti členki, pa tudi nekatere glagolske oblike in samostalniki.

²³ O tem na enak način razmišlja češko jezikoslovje (Petr idr., 1986: 214 >).

odvisnosti kot pa o zgolj podrednosti in prirednosti (o tem že Vinogradov 1947: 708).

Da pa je eksplicitna vezniška ubeseditev razmerij nujna, dokazuje tudi dejstvo, da poleg prvotnih veznikov poznamo tudi veliko vezniških besed, tj. besed izhodiščno druge besedne vrste v vezniških vlogah. Ti konverzni vezniki vnašajo v prvotni vezniški pomen dodatno prislovnost ali naklonskost (npr. členki v vlogi veznika), in oboje vezniško besedo pomensko-slovnično specializira.²⁴

Poleg bolj ali manj konkretnega skladijskega pomena je torej nezamenljiv tudi naklonski pomen veznikov, ki kaže na povezavo veznikov s členki (Vinogradov 1947: 723); v slovenščini sta tovrstna členka in hkrati veznika *saj* in *sicer*, oba izražata vzročnostna razmerja, npr. *Skušal ga bom prepričati, **saj** me nič ne stane*; *Skušal ga bom pregovoriti, **sicer** pa nimam ravno veliko možnosti*; z izražanjem namere je vzročnostni tudi podredni *naj*, npr. *Nagovarjajo me, **naj** se umaknem* (prim. Krvina, Žele 2018).

4 Členki kot zastopniki in posredniki nadpovednih oz. besedilnih razmerij

Členki so vnašalniki novih pomenskih razmerij in hkrati tudi spreminjevalniki pomenskih razmerij, s tem pa v besedilo vnašajo tudi govorno dinamiko. Vzpostavljajo dejavno/dinamično razmerje, navadno izraženo z zakritim glagolom; dinamičnost in stavčna povednost členka je potrjena tudi z oznako »adverbialno rabljene glagolske oblike« (Jesenovec 1944: 529).

Zaradi poimenovanja besedilnih spremnih okoliščin je članek lahko tudi t. i. stavčni prislov,²⁵ pogosteje pastavek; lahko ga opredelimo tudi kot razmernopomenski izrek. Članek je namreč strnjeni/zgoščeni ubesedeni govorni dogodek (t. i. besedilni/stavčni skrček, prim Toporišič 1991), ki opozarja na spremene okoliščine besedila, saj s členki zlasti govoreči vzpostavlja stik s potencialnim naslovnikom.

Ker imajo členki torej prvenstveno in zlasti besedilno vlogo, so to hkrati zlasti smiselne besed(ic)e,²⁶ ki jih znamo smiselno besedilno uporabljati

²⁴ Prav z vidika izrazitejših skladijskopomenskih vlog se vezniki omenjajo tudi kot posebne vrste prislovi (Barić idr. 2003: 281, 458). Neke vrste vezniški prislovi so *medtem*, *namesto*, *preden*, *potem*.

²⁵ O členkih kot o stavčnih prislovih »rečnični prilozici« z vidika pragmatične obravnave modalnosti govori tudi že Milka Ivić (1973).

²⁶ Zato ni naključje, da so starejše tradicionalne slovenske slovnice, npr. 1947, 1956, členke uvrščale med »miselne prislove«.

zlasti v svojem prvem jeziku; ohranjajo namreč izrazito komunikacijsko (konektorsko) vlogo, s tem pa tudi izrazito vplivajnsko vlogo.

Členki vezavno-prislovnega (prehodnega) tipa zaradi vezniške nadstavčnosti izražajo naklonskost celotne povedi in maniro govora (Vinogradov 1947: 733–737). Pogosto je konveržno razmerje med členki in vezniki – zlasti sklapljanje povzroča pogosto besednovrstno prekrivanje členkov in veznikov v sklopljene veznike oz. členke, npr. *četudi, čeprav* (Toporišič 1976: 363, 367).

Ker členki vzpostavljajo zvezo s sobesedilom²⁷, so hkrati tudi poved v povedi. Oblikujejo lahko tudi skladijske naklone. Ta naklonskost v okviru modifikacijskosti daje pomenski podstavi povedi dokončno določitev, zato je dejavno vključena v upovedovalni proces, hkrati pa je sobesedilno priložnostna.²⁸ Tako npr. t. i. miselni členki nakazujejo odvisni govor, npr. *France je baje bolan, Zamahnil je z roko, češ da se ne spleča* (Toporišič 1976: 531).

S sporočanjnsko-pragmatičnega vidika se členki delijo na dve krovni skupini, in sicer na povezovalne (besedilne) členke, ki izhajajo iz pragmatičnih okoliščin in naklonske (medosebne) členke, ki izhajajo iz sporočanjnskih razmerij.²⁹ Povezovalni tipa *pravzaprav, predvsem, vsaj, zlasti, skratka, torej* poudarjajo besedilno koherentnost in kohezivnost, naklonski kot *baje, končno, dejansko, saj, verjetno* pa se osredotočajo bodisi na udeležence, na okoliščine, na glagolski proces ali na količino.

Členkom se približujejo naklonski prislovi tipa *lahko* in *rad*. Naklonski izraz *rad* je lahko naklonskoprislovna sestavina opisnega povednika in izraža vsesplošno naklonskost, npr. *Ima rad glasbo, Hrana se rada pokvari, To se rado zgodi*, in v vseh zgledih je *rad* sestavina (vsaj) zloženega povedka, kar kaže na določeno stopnjo gramatikalizacije *rad* in hkrati leksikalizacije celotne zveze. Naklonski izraz *lahko* kot naklonska oz. subjektivna okoliščina povedka, kar besednovrstno še najbolj ustreza (naklonskemu) prislovu, lahko izraža dovoljenje, npr. *Te lahko včasih obiščem?*, omiljeni ukaz, npr. *Mi lahko prineseš črno kavo?*, verjetnost, npr. *Vsakdo lahko izgubi oblast nad seboj*, možnost, npr. *Iz te razdalje lahko zadenete*, zmožnost oz. sposobnost, npr. *Lahko sem odkrivala samo sebe*, dopustitev, npr. *Lahko je prav*

²⁷ In širše s celotnim kontekstom, ki vključuje tudi t. i. sotvarje oz. nebesedilne okoliščine sporočanja (gl. Toporišič 1997/8: 8).

²⁸ Členkovna uporaba lahko zajame kar devet upovedovalnih določitev oz. modifikacij od obravnavanih trinajst v NSS (Toporišič 1982: 225–295): istovetnost, možnost, nikalnost, hierarhiziranost, skladijskonaklonskost, gotovost, stopnjevitost, čustvenost, aktualnost; razen: kakovosti, hotenjskosti, udeleženi in trenutnosti.

²⁹ Ta delitev je povzeta po Hallidayevi slovnici (1996), pri nas pa je jo na zgledih slovenskih členkov predstavil A. E. Skubic (1999).

dober učitelj. In vse naštetu kaže, da je tako široka naklonskost posledica tudi precejšnje deleksikalizacije tega naklonskega prislova.

5 Prislovna povezovalna vloga med členki in predlogi

Določeni dovolj splošnokoliščinski razmerijski prislovi se širijo v naklonsko in predložno razmerje in ga lahko tudi prevladujoče izražajo. Ti prislovi se lahko širijo v členkovno/naklonsko (naklonski prislovi) in zgoljrazmerijsko/predložno (predložni prislovi) vlogo. To širjenje v naklonsko in predložno razmerje je omogočeno samo določenim dovolj splošnokoliščinskim prislovom, npr. *zraven*, *blizu*, *skozi*, *čez*, *okoli*. Za tovrstne razmerijske prislove postajata razločevalni lastnosti ‘zmožnost izražanja predložnega razmerja’ in ‘zmožnost izražanja naklonskosti’, npr.:³⁰

- **predložno razmerje:** *blizu* z rodilnikom v pomenu ‘za izražanje majhne razdalje’: *delati blizu doma*, *vas blizu Metlike*, *krogi blizu vlade*;
- **naklonsko razmerje:** *blizu* v pomenu ‘zelo malo do določene polne mere, skoraj’: *Mesto ima blizu sto tisoč prebivalcev*, *Tehta blizu dve kili*; s čustvenim dajalnikom v pomenu ‘prijazno razmerje, odnos’: *Te države so nam zelo blizu in prijateljske*.

Tako ti prvotno prostorski ali časovni prislovi s postopno prevladujočo naklonsko (členkovno) ali razmerijsko (predložno) rabo prehajajo iz prvotnega in prvenstvenega izražanja zunanjih okoliščin v izražanje notranjih/besedilnih okoliščin, ki nastajajo iz konkretnega glagolskega pomena v konkretnem besedilu.

6 Vidik stopnje leksikalizacije skladenjskih razmerij

Pri predstavljaju s čim in kako se v slovenščini lahko izražajo skladenjska razmerja, se zastavlja tudi vprašanje, do katere mere so razmerijski pomeni skladenjski in do katere mere leksikalizirani in s tem (že) vključeni v leksikalni pomen členka, veznika ali predloga?

Ker so členki, vezniki in predlogi slovnični zastopniki in posledično tudi posredniki skladenjskopomenskih razmerij, so možna razmerja, ki jih lahko vzpostavljajo, lahko že tudi bolj ali manj leksikalizirana. In če za **členke** lahko trdimo, da izražajo leksikalizirana skladenjskopomenska razmerja, lahko za **veznike** trdimo, da so njihova potencialna skladenjskopomenska

³⁰ Gradivni vir za zgled je *Fran = Slovarski portal Fran*. Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU: Fran/iskanje, dostop oktober 2025.

razmerja delno ali pretežno leksikalizirana. Vezniki namreč skladijskopomensko uravnavajo razmerja med dvema povedkoma in zato njihova delna ali nepopolna razmerijska leksikalizacija dopušča oz. mora dopuščati tudi pomensko vplivanje obeh najbližjih povedkov. Najmanj razmerijsko leksikalizirani so **predlogi**, ker razmerijske pomene prednostno vzpostavljajo in izražajo skladijsko, kar pomeni, da so leksikalno in skladijsko odvisni od uporabljenega glagola, pridevnika, samostalnika ipd.

7 Sklepni poudarki

Bistvo je v razmerjih, kar velja tudi za jezikovni ustroj. Besede oz. besedne vrste, ki izražajo in s tem tudi vzpostavljajo skladijska razmerja, so predlogi, vezniki in členki. So slovnični zastopniki in posledično tudi posredniki skladijskih razmerij. Predlogi so zastopniki in posredniki obglagolskih razmerij, vezniki so zastopniki in posredniki medglagolskih razmerij, ki iz povedi segajo tudi že na nadpovedno ravnino, medtem ko členki zastopajo in posredujejo besedilno oz. nadpovedno razmerje. Naštete besedne vrste imajo glede na druge besedne vrste razločevalno skupno lastnost, da nimajo stalne stavčnočlenske vloge in jo v vlogi vzpostavljalcev različnih skladijskih razmerij tudi ne morejo imeti.

Predlog kot prosti prislovni morfem glagola (v smislu zunanjih okoliščin ali notranjih vršilskih okoliščin) obstoječemu glagolskemu pomenu doda sestavini 'razmerja' in 'vrednotenja'. S predlogom se tako vzpostavlja nova ali zgolj dodaja še nova slovnična prehodnost glagola v povedku.

Pomen veznika je vsebina določenega razmerja: vezniki odražajo vsebinska razmerja in razumevanje teh razmerij – ta so večinoma bolj abstraktna kot npr. (izhodiščno) prostorska razmerja, ki jih izražajo predlogi. S pomensko-slovničnega vidika so vezniki načeloma pomensko odvisne in nesamostojne slovnične oz. skladijske besede, vendar pa je stopnja njihove pomensko-slovnične (ne)samostojnosti lahko zelo različna – vezniki v prirednem razmerju so skladijskopomensko veliko bolj samostojni in zato tudi bolj odločevalni in odločilni za izražanje in opredeljevanje vrste konkretnega razmerja kot vezniki v podredju. Vsaj posredno pa vezniki kljub svoji vrstni določljivosti potrjujejo, da se razmerja, ki jih izražajo, nagibajo bolj k različnim stopnjam odvisnosti in da je zato znotraj posameznih razmerij v zloženi povedi, še zlasti vzročnostnih, časovnih, načinovnih, morda smotrnejše govoriti o različnih stopnjah odvisnosti kot pa o zgolj podrednosti in prirednosti.

Členki so vnašalniki novih pomenskih razmerij in hkrati tudi spremeni-
njevalniki pomenskih razmerij, s tem pa v besedilo vnašajo tudi govorno dinamiko. Vzpostavljajo dejavno/dinamično razmerje, navadno izraženo z

zakritim glagolom. Zaradi poimenovanja besedilnih spremnih okoliščin je členek lahko tudi t. i. stavčni prislov.

Ni zanemarljiva tudi povezovalna skladijnskorazmerna vloga določenih splošnokolišinskih razmerijskih prislovov, ki se lahko širijo in s tem lahko prevzemajo tudi členkovno/naklonsko (naklonski prislovi) in zgoljrazmerijsko/predložno (predložni prislovi) vlogo.

Z vidika možne leksikalizacije skladijnskih razmerij za členke lahko trdimo, da izražajo leksikalizirana skladijnskopomenska razmerja, za veznike pa lahko trdimo, da so njihova potencialna skladijnskopomenska razmerja delno ali pretežno leksikalizirana. Vezniki namreč skladijnskopomensko uravnavajo razmerja med dvema povedkoma in zato njihova delna ali nepopolna razmerijska leksikalizacija dopušča oz. mora dopuščati tudi pomensko vplivanje obeh najbližjih povedkov. Najmanj razmerijsko leksikalizirani so predlogi, ker razmerijske pomene prednostno vzpostavljajo in izražajo skladijnsko, kar pomeni, da so leksikalno in skladijnsko odvisni od uporabljenega glagola, pridevnika, samostalnika ipd.

VIRI IN LITERATURA

Anton BAJEC, 1950–1959: *Besedotvorje slovenskega jezika I–IV. IV Predlogi in predpone*. Ljubljana: SAZU.

Eugenija BARIĆ, Mijo LONČARIĆ, Dragica MALIĆ idr., 2003: *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.

Helena BĚLIČOVÁ, 1982: *Sémantická struktura věty a kategorie pádu. Příspěvek k porovnávání syntaxi ruské a české jednoduché věty*. Praha: Academia.

František ČERMÁK, 1996: System, funkce, forma a sémantika českých předložek. *Slovo a slovesnost* 57, 31–46.

Janez DULAR, 1983/84: Združena vezava v desni vezljivosti slovenskega glagola. *Jezik in slovstvo* 29/8, 289–293.

Fran = *Slovarski portal Fran*. Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU: Fran/iskanje, dostop oktober 2025.

Gigafida 2.0 = Korpus pisne standardne slovenščine: <https://viri.cjvt.si/gigafida/>, dostop oktober 2025.

Milka IVIĆ, 1973: Problematika modalnih rečenica. *Otázky slovanské syntaxe*. Roč. III. Brno: J. E. Pukryne. 85–91.

Michael Alexander Kirkwood HALLIDAY, 1996: *An Introduction to Functional Grammar*. New York: St. Martin's Press Inc.

Milan JELÍNEK, 1968: Nové výrazy předložkové povahy v češtině a ruštině. *Sborník prací Filologické fakulty Brněnské university* 16, 47–57.

Franc JESENOVEC, 1944: Pomenske funkcije slovenskih členic. *Zbornik zimske pomoči*. Ljubljana. Ur. Narte Velikonja, Božidar Borko, Tine Debeljak, Zorko Simčič. 529–536.

- František KOPEČNÝ, 1958: *Základy české skladby*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Martina KRIŽAJ ORTAR, 1989: Vezljivost: iz pomena v izraz. *XXV. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana. 129–140.
- Domen KRVINA, Andreja ŽELE, 2018: Vezniki: poskus opredelitve njihove vloge v slovenskih zloženih povedih. *Jezikoslovni zapiski* 24/1, 7–25.
- Jan PETR, Miloš DOKULIL idr., 1986: *Mluvnice češtiny (MČ 1 – Fonetika, Fonologie, Morfonologie a morfemika, Tvoření slov)*. Praha: Academia.
- Jan PETR, Miroslav KOMÁREK, Jan KOŘENSKÝ idr., 1986: *Mluvnice češtiny (MČ2 – Tvarosloví)*. Praha: Academia.
- Predrag PIPER, ²2001: *Jezik i prostor*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Andrej SKUBIC, 1999: Ogled kohezijske vloge slovenskega členska. *Slavistična revija* 47/2, 211–238.
- Marko SNOJ, ²2009: *Slovenski etimološki slovar*. 2. pregledana in dopolnjena izdaja. Ljubljana: Modrijan.
- Jože TOPORIŠIČ, 1976, ⁴2000: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.
- Jože TOPORIŠIČ, 1980: O strukturalnem določanju besednih pomenov (ob glagolu BITI). *Linguistica* 20, 151–167.
- Jože TOPORIŠIČ, 1982: *Nova slovenska skladnja*. Ljubljana: DZS.
- Jože Toporišič, 1991: Členki in njihovi stavčnočlenski ustrezniki. *XXVII. Seminar SJLK*. Ljubljana: FF. 3–16.
- Jože TOPORIŠIČ, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika (ESJ)*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Jože TOPORIŠIČ, 1997/8: *Slovenski jezik in sporočanje 1, 2*. Maribor: Založba Obzorja.
- Andreja ŽELE, 2019: *Prostomorfemskost v slovenščini*. (Lingua Slovenica, 15). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Andreja ŽELE, 2021: Razmerijski predlogotvorni prislovi tipa zraven, blizu, skozi, čez, okoli v prislovni in predložni rabi. *Slavia Centralis* 14/1, 7–19.
- Серафима Евгеньевна НИКИТИНА, 1979: О семантическом варьировании русских предлогов – предмет задачи и способ описания. *Семантическое и формальное варьирование*. Ред. В.Н. Ярцева. Институт языкознания. Москва: Наука.
- [Serafima Jevgevnjeva NIKITINA, 1979: О семантиčeskom var'irovanii russkih predlogov – predmet zadači i sposob opisovanija. *Semantičeskoe i formal'noe var'irovanie*. Red. V.N. Jarceva. Institut jazykoznanija. Moskva: Nauka.]
- Елена Владимировна УРЫСОН, 2017: Предлог или наречие? Частеречный статус наречных предлогов. *Вопросы языкознания* 5, 36–55.
- [Elena Vladimirovna URYSON, 2017: Predlog ili narečie? Časterečnyj status narečnyh predlogov. *Voprosy jazykoznanija* 5, 36–55.]
- Виктор Владимирович ВИНОГРАДОВ, 1947: *Русский язык (грамматическое учение о слове)*. Москва: Ленинград.
- [Viktor Vladimirovič VINOGRADOV, 1947: *Russkij jazyk (grammatičeskoe učenie o slove)*. Moskva: Leningrad.]

WORDS FOR EXPRESSING RELATIONSHIPS IN SLOVENE

The focus of this paper is on relationships, a principle that also applies to the structure of language. The words – or parts of speech – that express syntactic relationships and are thereby essential for their establishment are prepositions, conjunctions, and particles. They serve as grammatical representatives and, consequently, as mediators of syntactic relations. Prepositions function as representatives and mediators of verb-dependent relations, conjunctions represent and mediate interclausal relations, extending beyond the sentence level to the suprasentential one, while particles represent and mediate textual or discourse-level relations. Compared to other parts of speech, these word classes share a distinctive characteristic: they do not have a fixed syntactic function within the sentence, nor can they assume one, since their primary role is to establish various types of syntactic relationships.

A preposition, as a free adverbial morpheme of the verb (in the sense of external circumstances or internal aspectual conditions), adds the components of “relation” and “evaluation” to the existing verbal meaning. As a preposition is used, a new grammatical valency of the verb within the clause is established, or an additional valency is simply added.

The meaning of a conjunction lies in the content of a specific relationship: conjunctions reflect semantic relationships and the understanding of these relationships. These are generally more abstract than, for example, the (initially) spatial relations expressed by prepositions. From a semantic-grammatical perspective, conjunctions are generally semantically dependent and non-autonomous grammatical or syntactic elements. The degree of their semantic-grammatical (non-)autonomy, however, can vary considerably. Conjunctions in coordinate constructions are syntactically and semantically far more autonomous and therefore more decisive in expressing and defining the type of a given relationship than conjunctions in subordinate constructions. Despite their being classified as parts of speech, conjunctions – at least indirectly – demonstrate that the relationships they express show a tendency toward varying degrees of dependence. Consequently, when dealing with individual relationships in complex clauses, particularly causal, temporal, or modal ones, it may be more appropriate to speak of different degrees of dependence rather than simply calling it subordination and coordination.

Particles introduce new semantic relationships and simultaneously modify existing ones, thus contributing to the discourse dynamics of the text. They establish an active or dynamic relationship, typically expressed through an implicit verb. Due to its role in marking textual circumstantial relations, the particle can also function as a so-called clause adverb.

The connective syntactic-relational role of certain general circumstantial relational adverbs is also significant, as these adverbs can extend their scope to assume functions typically associated with particles or modal adverbs as well as those which are purely relational or prepositional (prepositional adverbs).

When it comes to syntactic relationships being lexicalized, it has been observed that particles express lexicalized syntactic-semantic relations while conjunctions exhibit potential syntactic-semantic relations that are partially or predominantly lexicalized. Indeed, conjunctions regulate the relationships between two clauses at the syntactic-semantic level, which is why their partial or incomplete relational lexicalization allows – or indeed necessitates – semantic influence from both adjacent clauses. In terms of relational meaning, prepositions are the least lexicalized, since they primarily establish and express these meanings syntactically. This means that they are lexically and syntactically dependent on the verb, adjective, noun, or some other element with which they co-occur.